

Sonja Neef, José van Dijk & Eric Ketelaar (ed.)*Sign Here! Handwriting in the Age of New Media*
Amsterdam (Amsterdam University Press)

2006, 247 p., € 34,50, ill.,

ISBN 13 978 90 5356 816 3

Een prikkelend onderwerp, de status van het handschrift in de tegenwoordige tijd van nieuwe media. We sturen immers nog maar weinig

handgeschreven berichten. Het zijn de digitale boodschappen per sms en e-mail die de klok slaan in het huidige berichtenverkeer. Toch zal het handschrift niet verdwijnen, zo wordt op de tweede pagina van de inleiding al meteen duidelijk. Dat zien we overigens ook direct terug in de lay-out van het boek. De auteurs hebben titels van de paragrafen met de hand geschreven en hebben hun bijdragen ondertekend. Gezien het handschrift van sommige auteurs, prijzen we ons gelukkig dat het boek toch gewoon uit de computer is gerold!

Het boek is een verzameling essays die bijeengebracht is rondom drie aspecten die ik hier in het Engels noem vanwege de moeizame vertalingen ervan: authenticity, remediation, en (dis)embodiment. Het betreffen drie filosofische invalshoeken op het handschrift in de huidige tijd van nieuwe media. De auteurs belichten de drie aspecten maar maken helaas niet duidelijk hoe ze tot deze drie aspecten zijn gekomen. Als leek zou ik willen weten of de huidige discussies op het gebied van handschrift draaien rondom deze drie aspecten of spelen er nog andere kwesties? Of zijn het keuzes van de samenstellers van het boek en zo ja, waarom dan deze drie?

Het aspect van 'authenticity' refereert natuurlijk aan het echte, het authentieke aura dat om het handschrift hangt. Deze authenticiteit komt in het geding nu ook een handgeschreven tekst gereproduceerd kan worden door een kopie of een scan. De auteurs die hun bijdrage hebben geleverd aan dit deel van het boek, leiden de lezer langs het dagboek van Anne Frank, de veronderstelde dagboeken van Adolf Hitler en de authenticiteit ervan. Niet alleen authenticiteit gericht op het handschrift van Frank en Hitler maar ook op de manier waarop de dagboeken gepresenteerd worden, te weten in een museum en in een archief dat het aura van authenticiteit vergroot (Sonja Neef). Verder gaat dit deel in op autoriteit van 'de hand' (Michael Wetzel), autoriteit en objectiviteit in de wetenschappelijke wereld nu publicaties digitaal de hele wereld over reizen (John Mackenzie Owen), en de juridische aspecten van de elektronische handtekening (Hannelore Dekeyser).

Het tweede deel draait om het aspect van 're-mediation'. De term 'mediation' gaat hier aan vooraf. 'Mediation' slaat op het idee dat handschrift gemedieerd is omdat het een mix is van visuele (schrijven), hoorbare (spraak) en verbale (taal) media. Handschrift slaat dus niet alleen op het geschrevene maar op het complex van iemands uitingen in woord en geschrift. Het begrip 'ReMediation' (bewust een hoofdletter M zodat de term mediation er ook in verwerkt zit) refereert aan de gedachtegang dat handschrift dus gemedieerd wordt door verschillende media maar dat het tegelijkertijd ook weer de impuls kan zijn om nieuwe media te ontwikkelen die hun basis hebben in oude media (de balpen wordt het pennetje waarmee een 'PDA' wordt bediend). Dit concept is afkomstig uit een publicatie van Bolter en Grusin uit 1999. Dezelfde Richard Grusin levert een bijdrage aan het tweede deel van dit boek. Grusin gaat in op het gegeven dat in de huidige tijd van nieuwe media de handtekening meer en meer wordt vervangen door digitale beelden (foto's en films) van personen, en de kwesties die dat oproept. José van Dijck constateert in haar bijdrage dat weblogs blijkbaar niet als een equivalent van het handgeschreven dagboek worden gezien. Arnold Dreyblatt en Jeffrey Wallen bespreken Dreyblatt's kunstproject ('T project') waarin biografische gegevens van ene meneer T, die afkomstig zijn uit verschillende publieke archieven (zoals Bundesarchiv Koblenz, The National Archives Washington), centraal staan. Gedurende dat project is Dreyblatt veel handgeschreven documenten tegegekomen. In dit essay gaan Dreyblatt en Wallen in op de rol van die handgeschreven documenten en op de wijze waarop het handschrift gerelateerd is aan de materiële aspecten van documenten.

Mieke Bal grijpt Prousts boek *A la recherche du temps perdu* aan om de logica van de handtekening te analyseren. In dit werk van Proust personifieert de handtekening de identiteit van één van de personages. De situatie doet zich dus voor dat het tweedimensionale (de handtekening) het driedimensionale (een persoon) weerspiegelt. Rembert Hüser bespreekt het getekende silhouet van de Amerikaanse filmregisseur Martin

Scorsese en zijn naam die eronder staat geschreven (niet door Scorsese zelf overigens) dat de titelaankondiging vormt van de documentaire *A PERSONAL JOURNEY WITH MARTIN SCORSESE THROUGH AMERICAN MOVIES*. Volgens Hüser refereert het geschetste beeld aan de titelaankondigingen van Amerikaanse films uit het verleden (zoals de MGM-leeuw) zodat Scorsese meteen daarmee wordt geassocieerd.

Dan deel drie van het boek dat als centrale thema '(dis)embodiment' heeft. Het handgeschreven woord is onlosmakelijk verbonden met de hand die schrijft. Met de komst van typemachines en tekstverwerkers is er meer afstand ontstaan tussen hand en tekst. Deze laatste ontwikkeling noemen we dan 'disembodiment'. Tot zover kan ik het volgen. Maar dan stellen de samenstellers van het boek zich de vraag wat er gebeurt als we schrijven los gaan zien van het lichaam, dat het handschrift verschijnt in een 'tweede medium'. Dat laatste kan ik moeilijk vatten ondanks het voorbeeld van de screensaver *Sports* van Windows 98 waar uit het niets, in krijt tekens op het beeldscherm verschijnen. De auteurs die het derde deel voor hun rekening nemen zijn Eric Ketelaar, Thomas Fechner-Smarsly, Begüm Özden Firat en Sonja Neef. Ketelaar stort zich op het thema van schrijven op machines die archiveren. Fechner-Smarsly gaat in op de vingerafdruk en het gebruik van bloed in moderne kunst. Firat beschrijft het werk van de Iraanse kunstenaar Shirin Neshat (woonachtig in New York) dat gesluisde vrouwen laat zien van wie de onbedekte lichaamsdelen beschreven zijn met Arabische teksten. Neef gaat in op het fenomeen van schrijven als performance, bijvoorbeeld in de vorm van een tatoeage.

En och, wat had ik nu graag een resumerend afsluitend hoofdstuk gehad! Een dergelijke afsluiting had wellicht kunnen zorgen voor een duiding van de plaats die dit boek nu inneemt in de bestaande literatuur. Bovendien blijft toch de vraag hangen in hoeverre de essays bijdragen tot de drie aspecten van het handschrift in de tijd van digitale media: authenticity, remediation en (dis)embodiment. Deze publicatie geeft mij namelijk de indruk dat de bijdragen veelal exploratief zijn en een stand van zaken geven van het vakgebied.

Misschien was dat ook bedoeling en dan kan ik me voorstellen dat deze publicatie als handboek kan dienen voor beoefenaars van deze tak van sport. Liever lees ik welke bijdrage deze verzameling essays heeft geleverd aan het betreffende vakgebied.

Janneke Hermans